

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Вик. Фрадински, Св. Нил Синајски, његов живот, књижевни рад и морално-аскетско учење. Diss. Београд 1938. IX, 173, 8°.

Св. Нил, веома истакнута личност из монашког круга друге половине 4 и почетка 5 в. и важан претставник аскетске литературе тога раздобља, све до најновијих времена није био предмет специјалних научних истраживања. Прве две монографије о св. Нилу потичу из времена светског рата и потичу од римокатоличког теолога Fr. Degenhart-a (Derhl. Nilus Sinaita. Münster i. W. 1915) и протестантског теолога К. Heussi-a (Untersuchungen zu Nilus dem Asketen, Leipzig 1917). Велика размимоилажења у резултатима ових писаца изазвала су обимну међусобну полемику. У православној теолошкој литератури први систематски рад о св. Нилу Синајском с особитим обзиром на његово морално-аскетско учење претставља горње дело г. Фрадинског. Монографија г. Фрадинског резултат је вишегодишњег темељног, обимног и подробног проучавања целокупног теолошко-литерарног рада св. Нила Синајског првенствено на основу изворне грађе садржане у Нировим делима уз узимање обзира на дела грчке аскетске литературе од њених првих почетака до 13 в. (од латинске узео је само најважније њене претставнике у старој цркви бл. Јеронима, бл. Августина и св. Јована Касијана) те на богату савремену научну литературу која се односи на монаштво старе цркве.

Монографија г. Фрадинског подељена је у три дела: живот св. Нила (стр. 5—21), књижевни рад св. Нила (стр. 21—54) и морално-аскетско учење св. Нила (стр. 55—170). Закључак (стр. 170—3) садржи рекапитулацију научних резултата, до којих је писац у трећем делу свога списка дошао. Прва два дела монографије претстављају неку врсту увода у трећи, главни део који је обимом највећи а садржином излагања најважнији.

Први део пружа опис тока живота св. Нила: рођење (око 350), каријеру у државној администрацији (пред одлазак у монаштво заузима високи положај градског префекта у Цариграду), образованост и спрему, породичне прилике, мотиве за одлазак у монаштво (око 390), начин живота његова на Синају, напад варвара на Синај и страдања тамо-

шњих монаха, бегство св. Нила са Синаја и рукоположење за презвитера у Елузи, повратак на Синај и смрт. О години смрти немамо нигде тачних података; Ф. из неких места у Ниловим делима, у којима Нил осуђује Несторијеву заблуду, закључује да Нилова смрт пада у време непосредно пред трећи васељенски сабор (око 430).

Други део дисертације посвећен је карактеристици литерарне оставине св. Нила. Ф. прихвата ранију поделу Нилових списа на пет група: списе о хришћ. врлинама и пороцима, списе о монашком животу, писма, гноме (изреке) те изгубљене и неаутентичне списе. Даје преглед списа појединих група уз краћу или дужу анализу списа нарочито се задржавајући код оних списа св. Нила, чију аутентичност претходни писци оспоравају те вештим контрааргументацијама, црпним не ретко из противничких аргуменација успева да докаже аутентичност дотичних списа (тако н. пр. код списа прве групе *Ad Agathium monachum Peristeria*, код списа друге групе *Narratrones* и *De monastica exercitatione*).

Централни, најопсежније и најтемељитије израђени део Фрадинскове дисертације чини отсек о морално-аскетском учењу св. Нила, где је писац веома лепо успео да прикаже систем овог учења и пружи исцрпну анализу конститутивних елемената истог система. У општем уводу Ф. истиче да св. Нила у првом реду занимају практична питања, спојена с духовним усавршавањем човека и с крајњим циљем човека — са спасењем његовим, те због тога св. Нил обраћа пажњу на услове човекова приближавања Богу и усвајања милостиБожје. Према излагању писца снага св. Нила налази се у моралном елементу, а главни правац његових мисли креће се у области аскетике т.ј. практично-моралне делатности. Богати материјал садржан у морално-аскетској области Ф. излаже у овом систему. — А) Учење о човеку и циљу његовог земаљског живота: 1) учење о слободи воље; 2) промислу Божјем и благодати; 3) однос према богатству, слави, земаљској мудрости и задовољствима. В) Препреке на путу ка достигнућу крајњег циља: 1) учење о греху и 2) демонологија. С) Средства за достигнуће циља: 1) учење о врлини; 2) монаштво.

У одељку под А) писац излаже учење св. Нила о факторима који играју улогу у спасењу човека. Разум и слободна воља су способности душе да се у својој делатности

потпуно слободно опредељује на путу ка добром и светом. Слобода воље није мање важна особина новејје душе од разума, јер на овој особини темељи се морални живот и човечја активност. Слободна воља чини човека морално одговорним пред Богом за његова дела. И прародитељски грех као и његове последице, лишење првобитне праведности и повреда човечје природе, резултат су отступања првих људи од Божанске воље. Појавом смрти, као логичком последицом прародитељског греха, била је нарушена ранија хармонија између тела и душе. Однос човека према Христу, који је успоставио савез Бога са људима, аналоган је односу у каквом се човек налази према Адаму. Св. Нил истиче неопходност непрекидног моралног усавршавања на земљи. Проблем Божје благодати није код св. Нила предмет посебног расправљања. Ова благодат неопходно је потребна за морално развијање и спасење човека. Морални проблем, који је тесно повезан с учењем о благодати, налази потребно расветлење код св. Нила. Нарочиту пажњу посвећује св. Нил проблему узajамног односа двају начела, божанског и човечанског у делу спасења, прецизније односу благодати, која освећује, према слободној вољи; св. Нил придаје благодати доминантан значај у делу спасења. У сврху духовног усавршавања св. Нил истиче потребу ослобођења личности од везаности за разне облике земаљских добара.

У подотсеку В) „Препреке на путу ка достигнућу крајњег циља“ под 1) „Амартиологија“ приказује Ф. учење св. Нила о суштини, природи и карактеру греха. Детаљној анализи страсти као и излагању средстава и начина борбе са страстима посвећен је низ специјалних расправа св. Нила и врло велик део његове кореспонденције. Телесне страсти, као психички пад, подлеже моралном урачунавању и оне стоје у зависности од тога, уколико се душа „сједињује са саблажњивим претставама у њој“ т.ј. уколико страсти припадају сфери психичког живота. После ове карактеристике битне садржине Нилове амартиологије Ф. даје нам приказ појединих порока у Ниловој амартиологији. У истом подотсеку под 2) Ф. расправља Нилову демонологију. Главни проузроковач разноврсних кушања, којима је човек изложен на путу свог моралног усавршавања, јесу ђаво и њему потчињени демони. Многобројна кушања, која св. Нил описује,

могу се по Ф. поделити на две групе: 1) спољашња која делују на наша спољашња чула (вид, слух итд.); 2) унутрашња кушања која се састоје у утицају демонске силе на унутрашње психичко стање човека. По Ф. св. Нил спољашњи утицај демона на физичку природу човека сматра реалним. Сврха ових спољашњих кушања је да одвлачењем човека унутрашње молитвене срећености спрече његово сједињење с Богом. Од многих унутрашњих демонских кушања, злих помисли, којима $\acute{\omicron} \tau\eta\varsigma \kappa\alpha\kappa\iota\alpha\varsigma \gamma\epsilon\nu\mu\eta\tau\eta\varsigma$ настоји да посеје, развије и учврсти грех у човечјој души, св. Нил описује оне који воде нарочито огорчену борбу с монасима. Ф. задржава се на карактеристици најглавнијих од њих.

У подотсеку С) „средства за достигнуће циља“ излаже писац да се процес религиозно-моралног уздицања у учењу св. Нила може са две стране посматрати: са позитивне и негативне. Позитивну претстављају активно испољавање, развијање и јачање духовних сила, које човека подижу на све виши ступањ духовне висине, како би га приближиле коначном циљу његову: јединству с Богом. Негативна страна пак долази до израза у тежњи човека за моралним очишћењем, ослобођењем од власти греха, страсти и демонских замки, које чине препреку на путу његовог духовног усавршавања. Позитивну страну духовног процеса, која се налази у основу моралног усавршавања, чини врлина, којој св. Нил поклања нарочиту пажњу. По учењу св. Нила три врлине: вера, нада и љубав детерминишу сав наш однос према Богу и чине главни и неопходни основ свега нашег вишег духовног живота и стварају повољне услове за појаву, развијање и јачање других врлина. Све ове међусобно нераздвојно повезане врлине неопходне су за спасење човека, оне се развијају истовремено и заједно у души човека. За постепено јачање ревности према другим врлинама постоје у души човека силе које га поттичу на хришћански подвиг, а ове силе су у генетичкој зависности од споменуте три божанске врлине. Као ове силе спомиње св. Нил сећање на Бога, страх пред Богом, покајање (најмоћнија сила ка добродетелном подвигу), смиреност ($\tau\alpha\lambda\epsilon\iota\nu\omega\beta\iota\varsigma$) коју сматра за главну хришћанску врлину, смиренуумље ($\tau\alpha\lambda\epsilon\iota\nu\omega\phi\rho\delta\beta\acute{\omicron}\nu\mu\eta$) тачније одређује позитивну страну претходне врлине: садржавајући мисао о свесном и слободном учешћу човека у напред означеном процесу, затим кротост ($\pi\rho\alpha\delta\acute{\omicron}\tau\eta\varsigma$) и с овом тесном повезану

хришћанску врлину трпљење (*ύπομονή*) т.ј. сталност, постојаност и непоколебљивост људског духа у остварењу постављеног циља, и напослетку уздржавање (*έγκράτεια*) чији је најсавршењи циљ не толико слабљење тела колико слобода душевних покрета. За остварење главног циља т.ј. за успостављење слике Божје у човеку и за постизавање најтешњег јединства човека с Богом неопходно су потребне благодати, без којих се човек уопште не може развијати ни усавршавати. Као најефикасније средство за добијање благодатних дарова и за сједињење човека с Богом истиче св. Нил молитву.

У последњим поглављима Ф. излаже на компаративној основи учење св. Нила о монаштву, неопходне услове за успешан монашки живот по Нилу, примање монаштва и монашке завете и унутрашњи живот монаха. Св. Нил сматра одрицање од света (*άποταγή*) и усамљеност (*μόνωσις*) фундаменталним условима за монашки живот т.ј. за успешно испуњавање монашких обвеза. Св. Нил даје преимућство анахоретском жавоту, али идеалом подвижничког живота не сматра апсолутно него релативно анахоретство и заузима резервисан став према екстремним облицима монашког живота (затворништво, столпништво). У оцењивању анахоретства и киновитства св. Нил заступа објективно гледиште. У списима св. Нила налазе се места, на основу којих можемо делимично реконструисати саставне елементе обреда монашења. Актом монашења излива се по св. Нилу особита божанска благодат на постриженог; св. Нил сведочи и о постојању монашког завета, који сматра једним од главних услова за примање монаштва. Завети садрже обвезу стриктног испуњавања послушности, (*ύπακοή, ύποταγή*), целомудрија (*σωφροσύνη*) и сиромаштва (*άκτηροσύνη*). Св. Нил подробно расправља садржину и сврху ових захтева. У последњем од ових поглавља Ф. приказује учење св. Нила о аскетским средствима, која су монасима потребна за получење спасења и вечног живота, који су прави циљ монашких подвига. Та средства су: 1) читање св. Писма спојено са побожним размишљањима; 2) пажња према себи и познавање самог себе; 3) созерцање (*θεωρία*) т.ј. способност човека да у „емпиричкој реалности види непроменљиву и вечиту еуштину ствари и да у њој осети божанска својства Творца“, и 4) бестрашће (*άλάρτεια*)

т.ј. „потпуно ослобођење од страсти и страсних мисли“ и живот у духу.

Дисертација г. Фрадинског претставља ваљан прилог историји морално-аскетске доктрине у старој цркви и успешно попуњује једну осетну празнину у православној теолошкој науци наших времена.

Ф. Гранић

Јереј Вељко Булић, Приручник са упутствима за целокупно пословање Српских православних црквених општина, Вршац, 1939, 126 стр. Цена 30 дин.

Већ шест година постоји ново уређење Српских православних црквених општина, установљено Уставом Српске православне цркве. За то време у допуну и за тумачење уставних одредаба о ц. општинама био је издат од Св. арх. сабора и Св. арх. синода, Патријаршиског савета и одбора, а понекад и од епархиских власти цео низ уредаба, одлука и других правних прописа, који су разбацани у бројевима званичног часописа Патријаршије „Гласник“, а делом су саопштени само путем циркулара. Осећа се потреба приручника, који би сакупио и протумачио све те прописе, и књига г. Булића тежи да задовољи ту потребу, али, на жалост, израђена је на брзину без довољног познавања потребних законских прописа и без потребне вештине.

Систематика рада није правилна. У првом реду говори се о телима и органима ц. општина, у другом — о пословању ц. општина, а у трећем о ц. фондовима, задужбинама и верско-добротворном старатељству, тј. опет о телима, која постоје у ц. општинама. У првом делу спочетка се говори о организацији ц. о. органа, затим о избору чланова Ц. о. савета, при чему се под истим насловом говори и о ц. о. службеницима, који не улазе у састав савета, него су потчињени Ц. о. одбору. О Ц. о. збору говори се два пута — у првом (стр. 6) и у другом (стр. 105—6) делу. У другом делу, где се говори о функцијама ц. о. органа, ове су функције набројене без икаквог реда. Функције, које спадају у надлежност Ц. о. савета, измешане су са функцијама, које спадају у надлежност Ц. о. одбора, функције, које се тичу стицања ц. о. имовине, са функцијама које се тичу чувања и трошења те имовине. Овај недостатак правилне системе осо-

бито је незгодан у раду за обавештење, који нема ниједног азбучног регистра.

Од већег је значаја та околност, што писац није темељно проучио црквене прописе и чини велике погрешке. Први део приручника се почиње дефиницијом Ц. о. збора, где се каже да га сачињавају сви пунолетни мушки чланови ц. о. општине. У ствари постоје две врсте Ц. о. збора — један порески, у који улазе сви пунолетни мушки чланови п. о. општине, који плаћају порез (Ц. У. чл. 172), и други, бирачки, у који улазе само ти чланови пореског збора, који су навршили 24 г. и нису изгубили бирачко право (чл. 173). Дакле, пишчева дефиниција не одговара стварности ни у првом, ни у другом случају. О саставу Ц. о. збора писац други пут говори на стр. 106 и опет погрешно. На збору тврди он, „мора присуствовати две трећине чланова ц. општине, који плаћају државни непосредни порез . . . За доношење одлуке о разрезу потребна је већина гласова присутних“. Ни једно пишчево тврђење не одговара стварности. Никакав пропис не говори о присуству $\frac{2}{3}$ чланова у збору, а за доношење одлуке о прирезу (а не о разрезу, јер разрез спада у надлежност само Патријаршије и епархија, Ц. У. чл. 63, т. 25; чл. 136, т. 3; чл. 238, т. 5; чл. 239, т. 3) потребан је закључак претставника ц. општине, који претстављају 75% пореске снаге у ц. општини. То се види чак из формулара записника збора, који даље наводи сам писац.

„За избор чланова — збор се састаје сваке шесте године“. Треба додати „редовно“, јер избор нових чланова може бити потребан, у случају разрешења Ц. о. савета и одбора (чл. 199) или њихове отставке, и пре истека шест година.

„Записник збора оверавају два члана збора изабрана у ту сврху (чл. 172 Устава)“, тврди писац. У ствари по чл. 172 Устава записник оверавају не само два изабрана члана збора, него и изабрани секретари и претседник (и сви чланови Ц. о. одбора, о чему говори § 53 Спроведбене наредбе).

Одељак о Ц. о. савету почиње се тврђењем писца, да се тај савет „састоји од чланова савета и њихових заменика“. У ствари савет састоји се само из чланова и заменици улазе у састав савета само у случају, ако постану чланови (чл. 179, ст. 2) и престану бити заменици.

„Поред ових изабраних чланова савета у савет улази и парох, као члан по своме звању“. У ствари парох улази у Ц. о. савет не само као члан, него и као почасни претседник савета (чл. 182, ст. 2), који врши у њему важне контролне и друге функције (чл. 182, ст. 1 и чл. 195). О тим функцијама Приручник нигде не говори и уопште чак не спомиње о почасном претседнику Ц. савета.

„Под насловом: „Заседање савета“ писац говори о пословном реду у савету. Овде се особито јако изражава темељни недостатак целог рада г. Булића. У своме раду писац ретко (и понекад погрешно) позива се на изворе, из којих он узима правне прописе, тако да обично читалац не зна, са чиме он у дотичном случају има посла, са обавезним црквеним законом, или са месном праксом Банатске епархије, или, на послетку, са личним мишљењем г. Булића и због тога не може да се користи упутствима Приручника. Напр. у дотичном одељку само два става позивају се на Ц. устав, а остали девет ставова нису документовани никаквим позивањима, тако да читалац не зна, да ли се у ствари Ц. о. савет сазива само писменим позивом, да ли савету увек претседава претседник или потпретседник, како тврди писац, кад чл. 195 ЦУ спомиње и о претседништву пароха, да ли у ствари савет мора да бира овераче записника, кад ЦУ то тражи само од Ц. о. збора, а не од савета (чл. 180) итд.

У следећем одељку „Делокруг савета“, имамо просто препричавање 185 чл. Ц. устава, у којем све, што одговара стварности, можемо наћи и у самом Уставу, а све, што је додато, погрешно. На пр. писац тврди, да савет „води надзор над целокупном радњом прквене општине“. Надзор над органима ц. општина у ствари води Еп. у. одбор (чл. 146, т. 4 ЦУ), док Ц. о. савет не може да води надзор над *целокупном* радњом ц. општине већ због тога, што и он сам спада у ц. општину и врши најважније радње у њој. Како, дакле, он може да води надзор сам над собом? Даље се тврди да Ц. о. савет „управља ц. о. иметком и стара се о његовом унапређењу“. Међу тим по Ц. уставу (чл. 194, т. 8) управља ц. имовином и стара се о њеном унапређењу Ц. о. одбор, а никако не Ц. о. савет.

Препричавање одредаба Ц. устава имало би смисла само онда, кад би писац навео и касније одлуке органа централне ц. власти, које ове одредбе допуњују и појасњују. На жа-

лост, писац није узео на себе ту меопходну задаћу. У целом његовом раду ми не налазимо ни једног позивања на одлуке Св. арх. сабора, Св. арх. синода или Патр. одбора, не налазимо чак ни тамо, где је то апсолутно неопходно потребно. На пр. у дотичном одељку он тврди, да се буџет и завршни рачун ц. општина шаље Еп. у одбору на коначно одобрење и позива се на Ц. устав. У ствари Ц. устав (чл. 146, т. 3 и 285, т. 1) ставља у надлежност коначно одобрење ц. о. буџета и завршних рачуна Патр. одбору, и само Уредба о рачуноводству (чл. 40, 100 т. 4 и 105) и одлука Патр. одбора (бр. 4352/291 из 1937 г.) увеле су коначно одобрење у надлежност Еп. у. одбора.

У т. 2 на стр. 8 писац тврди да предлог за разрез (треба прирез) до 10% савет доставља на одобрење Ц. о. збору. У ствари на основу одлуке Патр. одбора од 29, III, 1937 (бр. 16665-1936, зап. 21, 1937. — Гласник 1937, стр. 390) одлуку о прирезу до 10% може донети Ц. о. савет и без одобрења Ц. о. збора. У току целог рада не налазимо ни једног позивања на „Патријаршијски Гласник“, а међу тим по чл. 39 Ц. устава сви црквени прописи добијају обавезну снагу само после обнародовања у овом службеном листу. Никад се не позива писац ни на „Службене Новине“.

У одељку „Разрешење савета“ Приручник узима у обзир чл. 186 Устава, који говори о замени разрешеног савета Ц. о. одбором, али игнорише чл. 199, који говори о замени разрешених Ц. о. савета и одбора Привременим поверенством.

И у одељку о Ц. о. одбору имамо само нетачно препричавање Ц. устава и Спроведбене наредбе. „Парох — старшина цркве — члан је управног одбора по своје положају“. Требало би казати: парох — најстарији старшина цркве (чл. 193. ст. 3), јер у ц. општини могу бити неколико пароха — старшина цркава, који нису чланови Ц. о. одбора. „Парох се не може искључити из одбора, него се пријављује еп. архијереју“, тврди писац и позива се на чл. 187 и 188 Устава и § 55 Спроведбене наредбе. У ствари ни Устав, ни Спр. наредба о томе не говоре, него то каже одлука А. синода од 3, IX, 1934 (бр. 3179, зап. 1760, 36. Бан. еп. 1934, с тр. 34). „Служба чланова и заменика почасна је и бесплатна“, неправилно препричава писац 197 чл. Ц. У., али не позива се на тај члан и допушта две погрешке, јер говори само о члановима Ц. о. одбора, док је то било потребно казати и о

члановима Ц. о. савета, и место тога спомиње „заменике“, који у ствари немају службе у ц. општини. „Секретар савета и одбора може бити једна особа“, каже писац, и позива се на чл. 188 Ц. У, који о томе ништа не говори, док у ствари о томе говори одлука Банатске црквене власти (Зб. Бан. еп. 1932, стр. 24). У одељку о делокругу Ц. о. одбора писцу, као што изгледа, већ је досадило препричавати Ц. устав и он наводи из чл. 194 само неке дужности овог органа и затим додаје: „врши све остале дужности, прописане у чл. 198 Устава Српске пр. цркве“. У ствари тај члан не говори ни о дужностима, ни о Ц. о. одбору, него говори само о праву искључења чланова одбора, које припада Епархијском одбору. О многобројним одлукама Патр. одбора, које говоре о дужностима Ц. о. одбора код писца нема ни једне речи.

У одељку о Привременом поверенству писац се позива на чл. 199 Ц. устава, али наводи и одредбе, којих нема у томе члану и које у ствари постоје у одлуци Патр. одбора од 29, III, 1937, бр. 21148—1936, Зап. 39—1937, Гласник 1937, стр. 341).

Обично препричавање Ц. устава и Сprovedбене наредбене налазимо и у одељку о избору чланова Ц. о. савета. Познато је, колико су питања у погледу изборног реда изазвали избори 1932 и 1938 година и већина тих питања решена је одлукама Св. арх. синода и Патр. у. одбора. Цео тај материјал писац није узео у обзир.

Да не би наш приказ био сувише дугачак у даљем излагању ми ћемо говорити само о најважнијим погрешкама Приручника.

На стр. 30: писац каже, да „претседник позива изабране саветнике ради конституисања“. У ствари саветнике позива најстарији старешина цркве, тј. не претседник Ц. о. савета, који још и није изабран, него почасни претседник, који има то место по дужности.

Стр. 31.: „Тутора бира управни одбор на годину дана“. Зашто на годину, а не на шест година? Тудори могу бити и чланови Ц. о. одбора, а чланови се бирају на шест година.

У одељку „Пословање црквене општине“ писац тврди да се све ц. општинске књиге како пословне (стр. 37), тако и новчане (стр. 62) оверавају од претседника општине. У ствари, по одлуци Св. арх. синода од 12, III, 1933 бр. 12058.

(Зап. 543; Гласник 1933, стр. 185), новчане и друге књиге црквених институција потврђује Еп. у. одбор, а по одлуци Патр. одбора од 5, V, 1935 оверавати и потврђивати те књиге могу и Архиепископски намесници, а никако не председници ц. општина. Писац наводи формуларе Ц. о. пословних књига, али нигде не каже, одакле он узима те формуларе и који ауторитет они имају. Не можемо казати ни то, да су ти формулари бољи од усвојених у многим ц. општинама. Напротив, много је прегледнији, него формулар деловног протокола на стр. 34, формулар Државне штампарије, којим се користе многе ц. општине чак у Војводини. У формулару пишевом фале рубрике за број азбучника, рубрика за акта, која су здружена са другим актима, рубрика за акта, која су остављена у архиву. У Азбучнику (стр. 36) нема рубрике редног броја самог Азбучника. Не спомиње писац о књизи протокола нормативних наредба, која се води у ц. општинама неких епархија и која је од велике користи. Не каже писац, одакле је он узео формуларе буџета, који нису беспрекорни. Класификација расхода није правилна. Ни наука о финансијама, ни Уредба о рачуноводству не зна за рубрику „разне расходе“. Уводити ту рубрику значи признати, да приређивач буџета није знао, у коју рубрику треба уврстити неке расходе. Расходи наведени код писца под том рубриком у ствари спадају или у личне или у материјалне или у нередовне расходе (Уредба о рачуноводству, чл. 12); рубрике нередовних расхода формулар Приручника нема. Погрешно увршћује писац набавке за потребе ц. општина и гробља у инвестиционе расходе, а о расходима за куповину непокретности и вредносних хартија уопште не говори. У предрачуну прихода сувишна је рубрика „разни приходи“ и нема потребне рубрике: нередовни приходи (Ур. о рачун. чл. 16). Нема овде неопходне партије — приходи од политичких општина, од фондова и задужбина. У глави о извршењу буџета погрешно тврди писац да одлука о ангажовању кредита за личне издатке није потребна, пошто је плата службеника одређена одлуком о њиховом постављању. Али у личне расходе спадају и други издаци, сем плате. На пр. чак у формулару самог писца овде су споменути паушал за канцелариски материјал(?), награда за катихизацију и др. „Одлуку доноси председник ц. општине“ (стр. 59). У ствари олуку о ангажовању кредита доноси Ц. о. у. одбор,

а претседник само у границама, које су за њега одређене у Фин. уредби. Ништа не каже писац о разлици између привременог и коначног ангажовања кредита. Спочетка Приручник говори о налогу на исплату, а затим о вирманисању, и о накнадном и о ванредном кредиту. Међу тим вирманисање и нередовни кредити везани су са ангажовањем кредита, а не са налогом на исплату. Погрешно тврди писац, да је за вирманисање између партија потребно одобрење Ц. о. савета и позива се на чл. 58 Уредбе о рачун. По чл. 58 такво се вирманисање врши по одобрењу оног тела, које је надлежно за одобрење буџета. Међу тим Ц. о. савет не одобрава буџет, него доноси буџет, а одобрава га Еп. у. одбор, који је једино надлежан и за одобрење вирманисања између партија. Писац говори о могућности ангажовања кредита само из накнадног и ванредног кредита. Али сем тога могућно је за материјалне издатке ангажовање и из резервног кредита (Ур. о рач. чл. 13), а за привредне установе и из повећаног кредита (чл. 59). Завршни рачун тесно је везан са предрачуном, а писац после предрачуна говори о вођењу рачунских књига и тек затим о завршном рачуну. И овде писац даје формуларе непознате ауторитетности и сумњиве целисходности. Формулар дневника касе нема важних рубрика: име и презиме издаваоца или примаоца и рубрика „улози“ и „потраживања“. На формулару признаница (стр. 66) фали изјава благајника, да је он исплату извршио и увео у дневник касе, а на формулару уплатнице (стр. 69) нема ни наређења претседника о примању своте, ни изјаве благајника о извршењу тог наређења. На стр. 72—77 говори се о партијалнику. Партијалник је у ствари део буџета и завршног рачуна, тако да о њему би било згодније говорити у одељку о буџету и завршном рачуну, а не у одељку о рачунским књигама. Приручник спомиње (стр. 78—81) само две врсте инвентара — за покретне и непокретне ствари (матична књига). То није сагласно са Уредбом о ц. фондовима и добрима (чл. 77—88), ни са Уредбом о рачуноводству (чл. 124, 127 и 128), које траже посебне инвентаре за канцеларски материјал, за потрошне ствари и за ствари за продају, а одлука Св. арх. синода од 16, XII, 1927 бр. 2441 тражи још да ако у ц. општини има старих рукописа, листића, књига, црквених старина и споменика архитектонске и уметничке вредности, за њих буде састављен посебан инвентар. У фор-

мулару Приручника фали рубрика: „У каквом се стању налази“, која постоји, на пр., у формулару Српске манастирске штампарије. Говорећи о расходовању ствари (стр. 78), Приручник не узима у обзир чл. 128 Уредбе о рачуноводству. У дефиницији књиге депозита (стр. 82) није казано најважније — да се у ту књигу уносе новчане суме и вредности, које не припадају ц. општини.

У одељку о аманетнику (стр. 83—84) код писца наведен је формулар само за предају аманета, а ништа није казано о формулару за пријем аманета, ни о формалностима, са којима је везана предаја и пријем новаца.

Формулар завршног рачуна (стр. 76—98), који стоји у вези са формуларом предрачуна, исто тако није сагласан са Уредбом о рачуноводству као и формулар предрачуна. У рачуну изравнања благајне (стр. 92—93) фали рубрика „покретности“, у коју би требало уврстити и вредност покретних ствари храма. По одељку о издавању земље под закуп (стр. 97—100) то издавање врши Ц. о. одбор, који подноси дражбени записник на одобрење савету, а савет своју одлуку и уговор — Еп. у. одбору. Можда, то је целисходно, али није сагласно са чл. 185 т. 5 Ц. устава и специалном одлуком Патр. одбора од 29, III, 1937, бр. 25 (Зап. 58; Гласник, стр. 191—192), по којима Ц. о. савет не одобрава закуп, него доноси одлуку о закупу, док одобрава ту одлуку Еп. у. одбор. Погрешно тражи образац дражбеног записника јамчевину 10%. По чл. 111 Уредбе о рачуноводству домаћи закупници полаже јемство само 5%.

У одељку „набавке, оправке и градње“ (стр. 101—104) узима одредбе већином из главе V Уредбе о рачуноводству (чл. 106—123), али нигде се не позива на ту Уредбу.

Одељак „јавне дажбине“ (стр. 104—105) сувише је кратак и има толико празнине и грешака, што никако не може да послужи, као руководство ц. општинама у томе важном питању.

Говорећи о ослобођењу од непосредних пореза, Приручник узима у обзир само Закон о непоср. порезима и игнорише Правилник уз тај закон, а у самом Закону не спомиње много одредаба, које имају важно значење за ослобођење ц. општина од пореза. Такви су чл. 10, т. 4 о ослобођењу земљишта, које служе за добротворне сврхе, чл. 32, т. 2, на основу којег слободни су пореза станови свештенослужиоца,

чл. 32, т. 6, на основу кога слободне су од пореза ц. о. школе, библиотеке и тп., чл. 32, т. 12 — мртвачнице и маузолеји, чл. 47, на основу кога ц. општина може добити ослобођење од пореза на своје предузеће, чл. 63, т. 7, 11 и 13, које говоре о ослобођењу од пореза државних новчаних папира, прихода ц. општина јавно-правног карактера и стипендија, чл. 64, који даје могућност ц. општинама, да се ослободе и од других врста пореза на ренту. Погрешно тврди писац да т. 8 чл. 63 говори о ослобођењу од пореза на ренту стипендија и прихода ц. општина фондова и задужбина. У ствари та тачка говори о ослобођењу фондова за осигурање. Нису наведене код писца ни многобројне наредбе црквених и државних власти о ослобођењу ц. општина од поштанских такса, од царине за предмете потребне за службу Божју, од приреза на парохиске сесије итд. У броју јавних дажбина није споменут патријаршиски и епархиски разрез (Закон о С. п. ц. чл. 9, т. 4; Ц У чл. 63, т. 25; чл. 136, т. 3; чл. 259). Епархиски разрез на ц. општине већ постоји у неким епархијама.

На стр. 110 погрешно тврди писац, да ако ц. општина није у могућности да плаћа награду за катихизацију, треба да издејствује код политичке општине, да ова преузме на себе плаћање ове награде. По државним и црквеним прописима (Одлука Син. од 27, VI, 1930, бр. 1958 Зап. 845; Гласник, стр. 258—259) обавеза овог плаћања у првом реду лежи на политичкој општини, али ако она то неће, награду плаћа црквена општина, а ако и она то не може, о награди мора да се постара епархија.

У одељку о улагању новца на штедњу (стр. 112—114) било је потребно споменути да постоји специјално Упутство за пословање са поштанском штедионицом, од 11, VI, 1937 (Сл. Н., бр. 142—XLV).

У одељку о задужбинама погрешно се тврди, да се свака задужбина води потпуно одвојено од ц. о. имовине. По чл. 240 Ц У потребе ц. општина „подмиривање се... приходима од црквених фондова, задужбина“, тако да у буџету и завршном рачуну треба говорити и о тим приходима, и ако Приручник то не чини ни на стр. 52—53 и 83—87, он чини погрешку.

Могли би смо и још да продужимо тај дугачки списак грешака и празнина у Приручнику, али и сада је већ јасно,

да он не може задовољити тај циљ, за који је намењен. Писац панегирика Приручнику у „Гласнику Српске Патријаршије“ (1939, бр. 8, стр. 206) или није ни видео књигу или не зна ствари, о којима пише.

С. Троицки

Kittel Rud.: Biblia Hebraica, adjuvantibus W. Baumgartner, G. Beer, J. Begrich, J. A. Weber, F. Buhl, J. Hempel, F. Horst, M. Noth, O. Procksch, G. Quell, Th. H. Robinson, W. Rudolph, H. H. Schaefer — edidit Rud. Kittel. Textum masoreticum curavit P. Kahle. Editionem tertiam denuo elaboratum ad finem perduxerunt A. Alt et O. Eissfeldt. Stuttgartiae 1937. Priv. Würtemb. Bibelanstalt (XL + 1434 стр. в. 8°).

ВНК¹ је и ранијим својим издањима уживала глас најбоље приређеног издања масоретског текста Старога завета. Иако је давала масоретски текст онако како га је 1524–25 објавио Јакоб бен Шајим у Editio II Bombergiana² она га је превазилазила тиме, што је испод текста указивала на варијанте одн. отступања старих превода и на конјектуре научника. Међутим, ово, треће издање (= ВНК³) се у многоне разликује од својих досадањих и осталих издања и рецензија текста. Поред чисто техничких промена у односу према ВНК¹ и ВНК² [а.) већи формат књиге, б.) већи облик слова, с.) подела критичког апарата на два одељка: у првом се налазе просте варијанте и мање важна саопштења, а у другом праве измене текста и значајније примедбе] најважније је то, што нам ВНК³ даје потпуно нови облик како масоретског текста, тако и саме масоре.³

Све до пре извеснога времена масоретски текст J. b. Шајима је важио као најбољи. Он и данас важи за масоретски textus receptus. Међутим, благодарећи радовима Paul-a Kahle-a (Masoreten des Westens I Teil 1927 in Beiträge zur Wissenschaft vom A. Testament NF 8, 2 Teil 1930 in Beiträge zur Wissenschaft vom A. и N. Testament 3 F. 14) дошло се до закључка, да је текст J. b. Шајим-а за неколико столећа млађи од текста који дају гласовити масорети Ben Ašer и Ben Naphtali, те да исти претставља резултат ка-

¹ = B[iblia] H[ebraica] K[itte]l].

² Трећа по реду штампана рецензија масоретског текста Ст. завета

³ Критичке примедбе масорета на текст.

снијег редиговања масоретскога текста. Kahle је у исто време утврдио и аутентичност кодекса *Ahron-a ben Moše ben Ašer-a. A. b. M. b. Ašer* је последњи потомак знамените породице тивериских масорета Ашеровића која је преко својих 5 генерација (од VIII—X в.) радила на утврђивању и изучавању јеврејскога текста Ст. завета. Отац *Ahron-a. Moše ben Ašer* је 895 г. написао и пунктацијом снабдео кодекс пророка а сам је у првој четвртини X в. пунктацијом и масором снабдео потпуни кодекс Ст. завета који је написао *Šelomo ben Vija'a*. Овај се последњи кодекс данас налази у сефардској синагози у Алепу (*Aleppo*) а пророчки кодекс *Moše b. Ašer-a* у караитској¹ синагози у Каиру.² Кодекс *Ahron-a ben Moše b. Ašer-a* је већ почетком XI в. важио као „нормативни ауторитет за тачно фиксирање јеврејског текста Ст. завета“.³ Међутим, под утиском фалсификата преписа белешке (колофона) о постанку кодекса од стране Аврама Фирковича и на основу погрешно протумачених особина самога кодекса, неки научници (*W. Wickes, A. Harkavy* и др.) долазе до закључка да је како овај кодекс тако и онај *Moše b. Ašera*, много каснијег датума. Kahle је са успехом разбио сумњу у оба кодекса и утврдио њихову аутентичност.

Издавачи ВНК³ нису били те среће да се послуже самим оригиналом кодекса *Ben Ašer-a*. Сопственици кодекса нису хтели ни да чују о фотографском снимању⁴ његову, а још мање о томе, да га на извесно време уступе ради проучавања и преписа.⁵ Као подлога за масоретски текст ВНК³ је послужило кодекс В19^a (или како се у ВНК³ цитира: *Ceningradensis*) који је дозволом Совјетског народног комеса-

¹ Караити или карејци су једна јудејска секта основана у VIII в. по Хр. од *Apa-a ben David-a*. Име им долази од назива њиховог: *benē miqra'* = синови (т. ј. присталице) Библије а не и усменог предања (Талмуда).

² Опширније о оба ова кодекса види: *P. Kahle: Masoretten des Westens 1927* у *BWATNF* 8. стр. 1—17.

³ *H. Strack* у уводу *Diqduqe ha-Teamim 1879*, стр. IX.

⁴ Познато је да и наши муслимани врло нерадо гледају на снимање својих верских објеката сматрајући то, у неку руку, као профанацију светиње.

⁵ У самоме се колофону кодекса вели да има служити поред читања изрека у синагози на главне празнике — само за увид а никако за читање и истраживање.

ријата за просвету пренесен у Немачку. В19^a (или L) је најстарији датирани потпуни кодекс Ст. завета. Потиче из год. 1008. Написао га је неки Šemuel ben Jakob, „управљајући се према коригованим и масором снабдевеним књигама које је израдио учитељ Ahron b. M. b. Ašer.“¹ В19^a је дакле препис кодекса Ahn. b. M. b. Ašer-a. О томе нам сведочи и дело Mišael-a ben 'Uzziel-a. О разлици између Ben Ašer-a и Ben Naphtali-a из кога се види да и кодекс В19^a у свему показује оне особине које по М. В. 'Uzziel-у карактеришу самога Ben Ašer-a. На овај начин у ВНК³ добијамо текст самога Ben Ašer-a, који се у неким ситницама разликује од масоретскога *textus receptus*-а иако се овај последњи тесно ослања на њега. Те се разлике тичу само неких ситница у вокализацији, акцентуацији и стављању *metegh*-а. За саму науку није важан толико *textus receptus* као такав, већ је важно то, да се добије што старији облик текста не само масоретскога, већ по могућству и онога премасоретскога.

У обради текста се ишло за што вернијим наслањањем на В19^a и њему сродне најстарије рукописе, како у погледу писања конзонаната тако и у погледу вокала и акцената. Тако се на пример, *qames* састоји из једне водоравне цртице и тачке испод средине цртице (—). Диакритичка тачка за слово „š“ долази изнад средњег крака *šim*-а а не изнад деснога. Тетраграм (име Божје Јахве) се пише без *cholem*-а изнад *vav*-а. Овакво писање тетраграма се налази како у В19^a и С² тако и у многобројним старим рукописима. У погледу стављања *metegh*-а В19^a је прилично неконзеквентан и штедљив. ВНК³ из педагошких разлога ставља *metegh* и тамо где га у В19^a нема, нарочито на местима где би се *qames* могао изговорити и као „ā“ и као „ō“. Овакав метег се у свима књигама сем *Genesis*-а и Исаије³ ставља десно од вокала, док се метези који се налазе у рукопису стављају лево од вокала.

Критички апарат испод текста је такође дат у новој обради; како материјал старих превода тако и конјектуре текста. Овде ваља истаћи да су узети у обзир и стари ру-

¹ Тако се вели у колофону кодекса; в. Kahle: *Masor. d. W.* у BWAT NF 8 стр. 67.

² Скраћеница за ознаку пророчког кодекса Моше б. Ашер-а.

³ Те су 2 свеске изашле пре него што су се решили за оваково постављање *metegh*-а.

кописи јеврејског текста. Велики део ових рукописа је махом пропао, јер су Јевреји због употребе дотрајале или неисправне текстове — да би се сачували од профанације — стављали у генизу (скривницу), а када би се оне напуниле, свечано закопавали у земљу. Крајем прошлога века се приликом оправке синагоге у Старом Каиру наишло на једну такву зазидану и заборављену генизу у којој се нашао велики број старих рукописа који потичу из VI—VIII односно IX века.¹ Један део тих рукописа потиче из Палестине а други (већи део) из Вавилоније. Они из Палестине (Var^{pal}) су снабдевени палестинском пунктацијом² а они из Вавилоније или једноставном (E[infacher] или сложеном (K[omplizierter]) вавилонском пунктацијом. Разуме се из свих ових рукописа су узете у обзир само важније варијанте.

Велика је предност ВНК³ и у томе што нам даје и малу и велику масору у потпуно новом облику. Уместо досадање масоре Jakob-a b. Chaјim-a у овом издању имамо масору коју је „сам Ben Ašer највећи масорет ставио на руб своје Библије“.³ Мала масора (masora parva или marginalis) је стављена на руб текста. Велика масора (masora magna или finalis) треба ускоро да изађе пошто није могла бити завршена спремљена.

Опрема овога издања је на висини, што се не би могло рећи и за претходно. Такође је и цена (10 RM) веома повољна.

ВНК³ није књига која се препоручује: њу мора имати при руци не само онај ко се бави испитивањем текста већ и онај ко се уопште бави Старим заветом. Без ње се не да замислити научни рад на Ст. завету.

Милош Ердељан

асист. унив.

¹ Ови се рукописи сада налазе по великим библиотекама Русије, Енглеске и Америке.

² Пунктација која је претходила тивериској.

³ Kahle у ВНК³ IX.

УРЕДНИК

Д-р ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ

СВ. САВЕ 28

ВЛАСНИКУ ИМЕ БОГОСЛ. ФАКУЛТЕТА

Д-р ДРАГУТИН АНАСТАСИЈЕВИЋ

ДОСИТИЈЕВА 7-А